وەکی نیشاندەکا تەواندنێ.. ٢١٢
وەکی نیشاندەکا ژێگرتنێ.. ٢١٤
ئاکسەنت.. ٢١٥
(´) ئاکسەنتا ئاکووت.. ٢١٥
(`) ئاکسەنتا گراف.. ٢١٥
/ خێزەکا خوەهر.. ٢١٦
وەکی ئالتەرناتیف... ٢١٦
ب مانەیا «هەر...»... ٢١٦
د ئاگاهداریێن دەمی دە.. ٢١٧
بکارئانینا وەکی دی... ٢١٧
\ خێزکا خوەهر یا پێش و پاش.. ٢٢٠
§ نیشاندەکا پاراگرافێ.. ٢٢٠
٪ نیشاندەکا سەدێکێ و.. ٢٢٠
.٪ نیشاندەکا هزارێکێ.. ٢٢٠
هنەک نیشاندەکێن دی.. ٢٢١
نیشاندەکێن ماتەماتیکێ.. ٢٢١

IV. سەرڤەهی

هەرفێن ترانسلیتەراسیۆنێ.. ٢٢٥
دەنگدێر... ٢٢٨

١. دەنگدێرێن کــورت.. ٢٢٨

٢. دەنگدێرێن درێژ... ٢٢٩

هنەک نیشـاندەکێن دی... ٢٢٩

نیشاندەکێن سەراستکری.. ٢٣٢

فەرهەنگۆک... ٢٣٧

سەرکانی... ٢٤٣

ئەندەکس.. ٢٤٥

گۆتنەکا فەر

من د پێشگۆتنا پەرتووکا «ئەلفابەیا کوردی و بنگەهێن گرامەرا کوردمانجی یا جەلادەت بەدرخانی»دا کو ل سالا بۆری مە دابوو چاپکرن، گۆتبوو، کو ئەز دێ بەردەام بم لسەر ڤەگوهاستنا پەرتووکێن ب نرخ ژ رێنڤیسا لاتینی بۆ رێنڤیسا عەرەبی و گرنگیا پێرابوونا ب ڤی ئەرکی ژی مە تێدا دابوو خویاکرن.. بۆیە ژی هەر ژ دەمێ ئەز ژ وێ پەرتووکێ تمام بوویم، ئێکسەر من دەست دا ڤەگوهاستنا ڤێ پەرتووکا د دەستێن وە دا و سوپاس بۆ خودێ، ڤایە ڤێ پەرتووکێ ژی ب خێرا وەشانخانا «سپیریز» و سەرنڤیسەرێ وێ هێژا «مؤید طیب» رۆناهیا چاپێ دیت و چاڤێن خوەندەڤانا پێ شاد بوون.. ب وێ هیڤیێ کو مفایەک بۆ وە ییێن هێژا تێدا هەبت، ئەز دێ گرنگیا ڤێ پەرتووکێ د چەند دێران دە دەمە بەرچاڤێن وە.

هەروەکی هوین ژی دێ د ڤێ پەرتووکێ دا بینن؛ ئەڤ پەرتووکە ژ چوار پشکان پێک دهێت و هەرچەندە هەر پشکەک ب تنێ یا خوەسەر و گرێدایی بابەتەکێ تایبەتە، لێ ژ لایەک دیڤە هەر چوار پشک د هەڤگرتی نە و نەتنێ د خزمەتا نڤیسینەکا رێکوپێک دە نە، بەلکو رێبازێن بنگەهین بۆ راستنڤیساندنا کوردیێ.

رەنگە ئەز شاش نەبم هەگەر بێژم ئەڤ پەرتووکە، پەرتووکەکا ئێکانەیە کو هۆسا ب تێر و تەسەلی لسەر بنگەهێن راستنڤیساندنا کوردیێ ب زمانێ کوردی گەهشتبتە دەستێن مە و ئەز ب باوەرم کو خوەندەڤانێن هێژا ژی دێ ڤێ شەهدەکییێ دەن.

هەر ژ ناڤێ پەرتووکێ بخوە دیارە کو هەر سێ کەسێن (نڤیسەر، راستڤەکەر و دەرهێنەرێن هونەری) دێ مفای ژێ بینن، ئەڤ راستی یە ژی لدەمێ خواندنێ دێ بۆ وە ییێن هێژا خویا بیت کو ژ بلی نڤیسەران، دەرهێنەرێن هونەری(مصمم) کو د بوارێ رۆژنامەڤانی و راگەهاندنێ دا کار دکەن یان ب تەصمیمکرنا پەرتووکان رادبن، دێ مفای ژ پشکا ئێکێ یا پەرتووکێ بینن. و ژ بلی نڤیسەران، راستڤەکەر(مصحح) ژی دێ مفای ژ پشکا چوارێ یا پەرتووکێ بینن. ئەڤە و ژ بلی ڤان دو پشکان، هەردو پشکێن دوێ و سێییێ ژی دێ د سودمەند بن بۆ هەمی نڤیسەر و زمانزانێن کو ب کوردی دنڤیسن. هەروەسا هەر چوار پشک ب هەڤرە، دێ ئێک ژ ژێدەرێن هەرەگرنگ بت بۆ خوەندەکارێن زانکۆیێ و پویتەپێدەرێن زمانەڤانییێ.

ل دوماهییێ ب فەر دبینم کو سوپاسیا هێژا «محمد عبدالله»ی بکەم بۆ پێداچوون و راستڤەکرنا ڤێ پەرتووکێ، هەروەسا سوپاس بۆ بەرێز «مؤید طیب» ژی کو ئەڤ پەرتووکە دانایە بەر دەستێ من و وی ژی ژ لایێ خوەڤە پێداچوونەکا دی لسەر پەرتووکێ کریەڤە و شاشییێن مایی راستڤەکرین.

مسعود خالد گولی

٢٠٠٢/١/٥

کتێبا چاڤ . بەر . ب . پاشەرۆژێ

«شەرما مەزن ئەوە کۆ مرۆڤ
نەزانێ خوەندن و نڤیساندنا
زمانێ خوە بە.»

هاوارا

ژ وان کێم کوردان کۆ ب زمانێ خوە دخوینن و دنڤیسن، بێگومان کەسێن وسا دێ هەبن کۆ دێ ببێژن «کتێبەکە وسا بۆ چ تشتی باشە» ؟ سەد جاران مخابن هنەک کورد هەنە کۆ دبێژن «بلا کوردستانەکە سەربخوە بێتە دامەزراندن، و پاشێ ئەمێ دەست پێ بکن، ل زمانێ خوە ب خوەدی دەرکەڤن» . ژ بەر کو نائێتە زانین، کا کوردستانەکە سەربخوە دێ قەت بێتە دامەزراندن ئان نا ، گۆتنەکە وسا ڤێ مەعنایێ دگهینە ، کۆ نیەتا وان کەسان قەت تنە ب زمانێ کوردی یێ شیرین ڤە مژوول بن. و جهێ داخێ یە ، گەلەک کورد هەنە کۆ قەت باوەر ناکن کۆ وەلاتەکێ کوردی دێ چێبە.

زمانێ کوردی هێژ زمانەکێ زێندی یە ، بەلێ، لێ پەروەردەکرنا زارۆکێن کورد تم و تم ب زمانێن بیانیانە. ئەڤ راستیا تال گەفەکە مەزن ل سەر پاشەرۆژا زمانێ کوردی پێک تینە. زمانێ کوردی چما بۆ پەروەردەکرنا زارۆکان و خوەندەکارێن زانینگەهان نەئێتە ب کار ئانین؟ ل هندەک دەڤەرێن کوردستانا عراقێ و ل ئەرمەنستانێ ئەڤ یەک خەون نینە ، راستی یە! چ ل سلێمانیێ و چ ل ئێریڤانێ، کورد هەنە کۆ ل خوەندنگەهێ هینی راستنڤیسا زمانێ کوردی بوونە.

دبێژن کو سیه ـ و ـ پێنج ملیۆن کورد هەنە. ژ وان (٣٠-٣٥)ملیۆن کوردان، ب هەزاران کورد هەنە کۆ ب ڤی زمانی دخوینن و دنڤیسن. د هەژمارا ٢٢یێ یا کۆڤارا «نوودەم»ێ دە، فرات جەوەری دنڤیسە کۆ «هەڤالەک ل سەر ناڤێ وەقفەکە کوردی ژ ترکیەیێ هاتبوو سویدێ. وی ژ بۆ ل ـ سەر ـ لنگان ـ مایینا وەقفێ ژ کوردێن ل سوێدێ داخوازا ئالیکاریێ دکر. یەک ژ داخوازێن وی، ژ بۆ کورسێن زمانێ کوردی، پەیداکرنا دو مامۆستەیان بوو. ڤێ رەوشا ها ژی پر دامە فکراندن. پشتی ئەڤقاس خەبات، ئەڤقاس خوین، ئەڤقاس ویرانی، ئەڤقاس کۆچبەری هێ ژی پەیداکرنا دو مامۆستەیێن کوردی زەهمەتە. ئەز نزانم، گەر سبە دوسبە ژ نشکێڤە هەوجەداریا مە ب دەهـ هەزاران مامۆستە چێببە، ئەمێ چ بکن» ؟

د دەست و دارەکێ هند دژوار دا، جهێ دلخوەشبوونا مە گشکانە کۆ رەوشەنبیرەکێ کورد وەک عارف زێرەڤانی هەر هەیە، کەسێ کۆ هێڤیا خوە ژ دەست نەدایە، کۆ خەیالشکەستی نینە، و کۆ دەڤ ژ خەباتێن خوە یێن گرنگ بۆ پێشڤەبرنا زمانێ کوردی وەک زمانەکێ چاندی(کوولتووری) و یێ پەروەردەکرنێ بەرنەدایە. ئارف ل بەندا دامەزراندنا وەلاتەکێ کوردی نامینە ـ بەرەڤاژی، ژ مێژڤەیە کۆ وی دەست ئاڤێتیە خەباتێن خوە یێن ب نرخ و هێژا. بۆ من شەرەفەکە مەزنە کۆ ئەز ڤێ کتێبا چاڤ ـ بەر ـ ب ـ پاشەرۆژێ پێشکێشی وە یێن خوەندەڤان بکم. رۆژەکێ ژ رۆژان، ئەمێ هەمی هەوجەدارێن ڤێ پرتووکێ بن، و د خوەندنگەهێن کوردی دا ئەمێ وێ ب زارۆکێن خوە بدن خوەندن.

بەری کۆ ئەم بگهنە وێ قۆناخێ، کار و ئەرکێ مە هەمیان زەهفە. دڤێت کۆ ئەم نوو ـ نفشەکێ مامۆستەیان ـ مەزن بکن و پەروەردە بکن. و دڤێت کۆ ئەم ئاستەنگێن د ناڤ مەژیێن خوە دا ژ ناڤ ببن: کوردێن کو ل ئەورووپایێ یان ل ئەمریکایێ دژین چما ب

زمانێ خوه ناخوینن؟ هنجەتا وان چ یە گەلۆ؟ ما ل ئەلمانیایێ جەندرمەیێن ترک دێ ئێرش ببنە سەر مالا وان و وان باڤێژنە گرتیگەهێ ژ بەر کو د مالا وان دا کتێب و کۆڤار و رۆژنامەیێن کوردی هەنە؟! چما ئەو ب سەربلندی ب وی زمانی ناپەیڤن و ب زارۆکێن خوه نادنە خوەندن و نڤیسین؟ مەگەر دیتنێن دژمنان دەرهەقا زمانێ کوردی دا کەتنە ناڤ مەژیێ کوردان ب خوه.

لێ ئەڤ بیر و هزرێن بێ فەیدە ل نک ئارفێ نڤیسکار، ئارفێ رۆناکبیر، عارفێ مامۆستا نائێنە دیتن. ل سەر هەمی ئاستەنگێن ل ریا کوردان را، ئارف ریا خوەندنا زمانێ کوردی بۆ مە هەمیان خوەش دکە. ئەڤ بەرهەما نوو جهێ سەرفرازیا مە گشکانە!

Dr. Michael L. Chyet

سەرنڤیسکارێ بەشا کوردی

یا دەنگێ ئەمەریکایێ

پێشگۆتنا نڤیسکاری

چاوا کو راستاخافتن هنەرەکە، وەلێ راستنڤیساندن ژی هنەرەکە و بێیی زانینا بنگەهێن راستنڤیساندنێ مرۆڤ نکارە تەکستەکێ بنڤیسینە کو خوەندەڤان باش بکارە فێم بکە.

ئەرکا بنگەهێن راستنڤیساندنێ ئەوە کو (بێیی بهیستنا دەنگان، تۆنێ ئاخافتنێ و رەفتارێن گەودەیێ) رامانەکێ ب هەمی خوەسەرییێن خوە ڤە، ب رێیا چاڤان و خوەندنێ، بگهینە خوەندەڤانان و خوەندنێ هێسانی بکە.

ژ بۆ دانینا بنگەهێن راستنڤیساندنێ، ب گەلەمپەری، دو فکر ئان خەتێن سەرەکە هەنە: رێبازێن گرامەرێ و ترادسیۆن

هنەک زمان، ل گۆر رۆلا کو بێژە د کۆمەکێ دە دلەهیزە قیمەتەکێ ددن بێژەیێ و دبێژن بلا ئەو بێژە ل گۆر بنگەهێن گرامەرێ بێن نڤیساندن. زمانێ فرانسی و سوێدی و جەلادەت ئالی بەدر ـ خان خوە دسپێرن رێبازێن گرامەرێ. ئەو، ژ ترادسیۆنان پرتر، ل گۆر گرامەرێ دفکرن. بۆ نموونە هەڤەناڤان ب هوورەکێ دنڤیسینن.

هنەک زمان ژی، گۆر کلاسیکێن خوە یێن کەڤن دچن و ترادسیۆنان دکن بنگەه. زمانێ ئنگلیزی خوە دسپێرە ترادسیۆنان. ترک وەکی ئنگلیزان دکن. د ڤان زمانان دە هەڤەناڤێ هەیوانان ب هوورەکێ، لێ هەڤەناڤێن گرووبێن مرۆڤان ب گردەکێ تێن نڤیساندن.

ژ ئالیێ گرامەر و سپەهیبوونا گرافیکا تەکستێ ڤە بنگەهێن زمانێ فرانسی، سوێدی و یێن کو جەلادەت ئالی بەدر ـ خانی ب کار ئانینە ژ یێن ترکی و ئنگلیزی چێترن. من

ژی پرتووکێ ده خوه سپارتیه رێبازێن گرامەرێ.

ژ بەر کۆ کلاسیکێن مە یێن کەڤن نە ب ئەلفابەیا زمانێ کوردی یا لاتینی هاتنە نڤیساندن، ئەم نکارن خوه بسپێرن وان. د دەستێن مە دە، شوونا کلاسیکان، چەند کۆڤارێن کۆ جەلادەت ئالی بەدر ـ خان و کامران بەدر ـ خانی دەرێخستنە هەنە. خەتا وان ژی، ب گشتی، خەتا رێبازێن گرامەرێ یە.

د داویا سالێن هەشتییێ دە ئەز پێ هەسیام کۆ د وارێ راستنڤیساندنێ دە تەڤلهەڤیەک هەیە. هەمی کۆڤار و رۆژنامێن ب کرمانجییێ دەردکەتن وەکی ئێک نەدنڤیسین و هەر نڤیسکارەکی/ێ بنگەهێن راستنڤیساندنا وی زمانێ بیانی یێ کۆ وی/وێ دزانی ب کار تانین.

ژ بۆ تەسبیتکرن و پێشنیارکرنا هنەک بنگەهان ژ کوردییێ رە، من سباتا ١٩٩٥ێ دەست ب لێکۆلینەکێ کر. من ئەولی بنگەهێن راستنڤیساندنا زمانێ فرانسی، ئنگلیزی، سوێدی و ترکی پەیداکرن. پاشێ ژی من هەمی هژمارێن «هاوار»، «رۆناهی» و «رۆژا نوویێ» ب هووراهی بەرچاڤکرن، دا بزانم کا جەلادەت ئالی بەدر- خان و برایێ وی کامران ئالی بەدر- خانی چ بنگەهـ ب کار ئانینە.

ژ من رە گەلەک زوو دیار بوو کۆ جەلادەت ئالی بەدر- خانی هەما بێژە ٩٥٪ بنگەهێن فرانسییێ ب کار ئانینە. بنگەهێن فرانسییێ و سوێدییێ ب هنەک فەرقێن گەلەک کچک وەکی ئێکن. بنگەهێن ترکی و ئنگلیزییێ ژی ب هنەک جداهیان وەکی یێکن.

ب ڤێ لێکۆلینێ جارەکا دی مەزناهیا جەلادەت ئالی بەدر- خانی وەکی زمانزان و رەوشەنبیر دەردکەڤە مەیدانێ. دگەل هنەک ڤەدەریان ئەو د بکارئانینا بنگەهان دە

مستەقرە و هەتا نهۆ ژی من ت نڤیسکار نەدیتیە کۆ بنگەهان وەکی وی سەراست ب کار بینە.

د ڤێ کتێبێ دە، هنگی ژ من هاتیە، من تەرمینۆلۆژیا جەلادەت ئالی بەدرـ خانی ب کار ئانیە. هەگەر من کوردیا تەرمەکێ پەیدا نەکربە، من ناڤەکێ راڤەکەر ژێ رە دیتیە و ژ فەرهەنگۆکان دیار دبە کا مەعنەیێن وان چ نە.

جەلادەت ئالی بەدر ـ خانی «کۆمەک» ژ بۆ «جملە: cümle» و «هەڤۆک» ژ بۆ «یان جملە ـ یا: yan cümle-ya» ب زمانێ ترکی ب کار ئانینە. پشتی جەلادەت پرانیا کوردان دەست پێ کرنە کۆ «هەڤۆکێ» ژ بۆ هەردویان ژی ب کار تینن. من وەکی جەلادەت کریە، دا فەرقا وان دیار ببە.

هەروها من گهانەکا «کۆ: ko»یێ ژی وەکی جەلادەتی نڤیساندیە. هەم جەلادەتی و هەم کامرانی هەتا مرنا خوە ژی ئەڤ گهانەک وەکی «کۆ: ko» نڤیساندنە. ژ بەر کۆ «u» د ئەسلێ خوە دە د کوردیێ دە نینە(مرۆڤ دکارە «kwirdî» ژی بنڤیسینە) و دەنگەکێ بیانی یە. معادلێ وی دەنگی د کوردیێ دە «wi»یە. د هنەک بێژەیان دە ئەڤ «wi» پێک ڤە کەلایی نە و بوونە «u» (kurd, kuştin, kulav)، د هنەک بێژەیان دە ژی «w» کەتیە و «i» مایە(gihan, kirmanc, kirm, hingivî). ژ بەر کۆ «o»یا د «ko»یێ دە نە ئەو «wi»یا پێکڤەکەلایی یە نکارە ببە «u». پشتی مرنا جەلادەتی و کامرانی ب چ ئاوایی «ku» بەلاڤ بوو ئەز نزانم.

هەتا کۆ ژ من هات، من نموونەیێن خوە ژ تەکستێن کۆ جەلادەت ئالی بەدر ـ خانی ب خوە نڤیساندنە، بژارتن. من گوهۆرتن د تەکستێن جەلادەتی و برایێ وی کامرانی دە نەکرن، دا خوەندەڤان بزانن کا وان بنگەهێن راستنڤیساندنێ چاوا ب کار ئانینە.

هێژایی گۆتنێ یە کۆ جەلادەتی و کامرانی ژ بۆ نڤیسارێن خوە ناڤێن مستەعار ب کار